

Теоретичний аналіз проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи

В статті представлено теоретичний аналіз проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи з позиції різних наукових підходів: філософського, акмеологічного, психолого-педагогічного, синергетичного. На підставі проведеного аналізу автором визначається професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи як складний, багатогранний процес, спрямований на становлення, інтеграцію та реалізацію у педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис та здібностей, професійних знань і вмінь майбутнього вчителя початкової школи. Здатність до саморозвитку розглядається як невід'ємна частина і найважливіша умова процесу професійного становлення. Стаття доводить, що становлення професіонала можливе лише в результаті єдності професіоналізму та особистісного розвитку. Потреба в саморозвитку – основоположна складова зрілої особистості, підготовленої до професійної діяльності на рівні сучасних вимог суспільства.

Перспективними стаття визначає подальші дослідження у вивченні готовності студентів педагогічного коледжу до професійного саморозвитку.

Ключові слова: професійний саморозвиток, саморозвиток, професіоналізм, майбутні учителі початкової школи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтеграційні процеси в сучасному соціумі, реформування системи освіти, висувають нові підвищені вимоги до особистості вчителя початкової школи, на якого покладена особлива місія – формування нової генерації українців. Необхідність цих перетворень відображена в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року та в інших освітянських документах. Саме педагог початкової школи не має права на помилки, тому що закладає в свідомості вихованців фундамент розуміння загальнолюдських цінностей, напрям та навички оволодіння навчальним процесом, способи орієнтування у навколишній дійсності. І від міри сформованості його особистісних та професійних якостей, готовності до професійного саморозвитку залежатиме продуктивність його педагогічної діяльності, а насамперед, – майбутнє вихованців. Професійне становлення особистості у певній галузі діяльності можливе лише при наявності відповідного ціннісно-мотиваційного ставлення особистості до власного професійного саморозвитку, професійного удосконалення, системного підвищення рівня професійної підготовки.

Отже, актуалізується важлива суспільна і наукова потреба підготовки компетентних учителів, які володіють готовністю до професійного саморозвитку, самовдосконалення, самовиховання, здатні актуалізувати свій творчий та професійний потенціал. Тому як ніколи стає актуальним дослідження проблеми формування професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи з метою їх швидкої адаптації, професійної мобільності в умовах переходу України до європейських стандартів освіти.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теоретико-методологічний аналіз наукових джерел зазначеної проблеми засвідчив той факт, що проблема професійного саморозвитку розглядається з позиції професійного становлення особистості (О. Борисова, В. Орлов, А. Щербакова та ін.), цілеспрямованого професійного саморозвитку (Н. Божина, Є. Бондаревська, В. Маралов, В. Серіков, І. Чеснокова та ін.), проблематика професійного самовдосконалення та саморозвитку досить фундаментально представлена в наукових працях учених В. Андрущенко, Б. Гершунський, Е. Гусинський, І. Зязюн, В.Кремень та ін. Психологічні засади проблеми саморозвитку особистості висвітлено у працях К. Абульханової, Б. Ананьєва, В. Моргуна, С.Рубінштейна, Т. Піроженко, С. Ладивір, О. Задорожної та ін. Питання взаємозв'язку професіоналізму та розвитку особистості педагога розкрито у працях багатьох дослідників (С. Гончаренко, А. Глузман, А. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, І. Підласий, В. Сластьонін, О. Сухомлинська та ін.). Вважаючи саморозвиток процесом активної, позитивної якісної зміни особистості, яка є результатом не зовнішніх дій, а її власних зусиль, дослідники (Н. Кислінська, Н. Нікітіна та ін.) розглядають цей процес і як діяльність особистості, спрямовану на зміну тих своїх властивостей, закладених попереднім етапом розвитку або природними властивостями.

Проте, незважаючи на значний доробок дослідників з означеної проблематики, більш детального розгляду потребує теоретичне осмислення проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи з позиції різних наукових підходів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Проблема професійного саморозвитку сучасного педагога не є новою у психолого-педагогічній науці. Проведений теоретико-методологічний аналіз засвідчує, що вченими накопичено значний науковий доробок у цій проблематиці. Зупинимось детальніше на розкритті змісту ключової дефініції «саморозвиток».

Новий тлумачний словник української мови дає таке визначення цього поняття: саморозвиток – це розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами. Саморозвиток здійснюється власними силами, без впливу або сприяння яких-небудь зовнішніх сил [11, с. 144].

Проблема саморозвитку особистості має тривалу історію свого вивчення у різних науках про людину: філософії, психології, педагогіці а ін. У філософії поняття «саморозвиток» трактується як перехід на більш високий ступінь організації і є властивістю як організму, так і суспільства, виховувати саму себе [17]. В історико-філософському контексті, опираючись на праці Л. Цирева і А. Ісаєва, можна виокремити дві різні філософські орієнтації – есенціалістичну і екзистенціалістичну. Ці орієнтації ґрунтуються на протилежних концепціях людини і людської свободи. Есенціалістичні концепції представлені поглядами Аристотеля і його послідовниками, які вважали, що «саморозвитку підлягають ті риси, властивості або здібності людини, які констатують її сутнісну природу. З огляду на це, есенціалістичний підхід позбавляє людину права на керування власним буттям». Погляди екзистенціалістів розвивалися у руслі персоналізму та екзистенціалізму. Вихідною тезою напрямку є не людська природа, а людське існування. Звідси – розуміння того, що людина має визначати себе і своє формування сама. Отже, у філософському контексті поняття «саморозвиток» розглядають невіддільно від дослідження розвитку людини в цілому.

Акмеологічний підхід передбачає розуміння розвитку як удосконалення руху до зрілості, до оптимального вищого рівня, «руху по висхідній» (за словами С. Рубінштейна); визнання суб'єктивного характеру розвитку; здійснення розвитку через протиріччя, які вирішуються суб'єктом; урахування індивідуального характеру розвитку; розгляд розвитку впродовж життя та в діяльності (не тільки в онтогенезі); урахування співвідношення потенційного та актуального в розвитку особистості; не зіставлення послідовних стадій, а виявлення наявної стадії порівняно з ідеалом, перспективою.

У педагогічних дослідженнях найбільш близьким до поняття «саморозвитку» є категорії «самовдосконалення», «самовиховання». В умовах запровадження інновацій у сфері освіти, у першу чергу, в умовах гуманізації освітньо-виховного процесу, посилюється роль психологічного підходу до розуміння змістової складової зазначеного процесу. Поняття «саморозвиток» і близькі до нього поняття стають все більш персоніфікованими. Домінуючими стає вплив таких напрямів у педагогічній діяльності, як педагогіка співробітництва та педагогіка співтворчості. Визнання задекларованим раніше індивідуальним підходом до учнів необхідного інтересу до особистості учня з боку педагога та власної особистості додає нового змісту педагогічній діяльності [12; 13].

Як засвідчує аналіз наукових джерел, у визначенні поняття «саморозвиток» у педагогіці домінує процесуально-організаційний підхід. Він об'єднує розуміння особистісних і професійних самозмін як внутрішньо й зовнішньо організованих процесів (саморозвиток як педагогічна технологія). Зовнішньо організований процес саморозвитку передбачає наявність зовнішнього впливу, який і є педагогічним процесом, а неорганізований розуміється як стихійний вплив соціального середовища. Дефініція «зовнішньо організований саморозвиток» є не зовсім змістовно коректною, позаяк, змінитися можуть тільки умови й чинники саморозвитку в педагогічному процесі, а процес саморозвитку розпочати може особистість тільки на підставі власного внутрішнього прагнення і завдяки власним вольовим зусиллям (мотиваційний компонент, вольовий). Важливим є розуміння поведінки особистості як реакції на дію зовнішніх чинників: людина може сприйняти зовнішній вплив (за умови зовнішньої значущості і посилення внутрішньої напруги між внутрішніми структурами: бажаним і дійсним), може ігнорувати, заблокувати (як прояв механізмів психологічного захисту), а може діяти всупереч. У своїй дослідницькій позиції ми спиралися на праці відомих психологів Г. Костюка і С. Рубінштейна, в яких розкривається загальний принцип детермінізму, сутність якого полягає у тому, що дія зовнішніх умов пояснюється особливостями їх відображення в особистості як цілісній системі внутрішніх умов.

Важливим у розумінні саморозвитку учителя початкової школи є синергетичний підхід. Головним принципом синергетики є саморозвиток, тобто процес детермінований зсередини, а не ззовні. О. Князева і С. Курдюмов, звертаючись до синергетики як нового світосприймання, зазначають, що хоча «для складних систем існує кілька шляхів альтернативного розвитку. Хоча шляхів еволюції (цілей розвитку) багато, але з вибором шляху в точках розгалуження (точках біфуркації), тобто на певних етапах еволюції, виявляється деяка схильність, переддетермінованість розгортання процесів. Справжній стан системи визначається не тільки її досвідом, але й будується, формується з майбутнього, тобто само проектується. Що стосується людини, то саме явні і приховані підсвідомі настанови визначають її поведінку сьогодні» [6, с. 3].

Синергетичний підхід дозволяє розкривати суть саморозвитку особистості як складного шляху проходження через численні кризи (точки біфуркації), особливо актуальні в юнацькому віці (*приміт. авт. навчання вчителя початкової школи у педагогічному коледжі припадає на період юнацького віку*), коли молода людина виходить на життєвий шлях, робить безперервний вибір способу і стилю життя, професії, кола спілкування і т. ін

Психологічний аспект проблеми розкриває змістові характеристики зазначеного феномену і наголошує на суб'єктності, діяльності, мірі включеності самої особистості у процес власного життєтворення. Уявлення про саморозвиток у зарубіжних теоріях так, чи інакше пов'язані з нормами гуманістичного пізнання. Важливою серед них є концепція самоактуалізації як концепція розвитку людини і суспільства, що ґрунтується на ідеї опори на саморозвиток і саморганізацію. А це, у свою чергу, передбачає максимальне використання людиною всієї сукупності своїх сил, здібностей, навичок та інших ресурсів (самості) у своїй індивідуально неповторній ситуації з метою досягнення зовнішньої і внутрішньої синергії.

У зазначеному розрізі наукової думки найбільш помітним є єдність психолого-педагогічного погляду на проблему розвитку і саморозвитку особистості. Г. Костюк підкреслював, що розуміння розвитку як саморуху не знімає завдань педагогічного керування цим процесом. Саме аспект виховання розглядався вченим як провідна умова розвитку особистості. Лише при «виховній зумовленості» розвитку може існувати духовне зростання особистості дитини, її самодіяльність і спонтанність [42].

Важливими для нашого дослідження виявилися погляди вчених на природу самовиховання (М. Боришевський, В. Давидов, Л. Проколієнко, В. Слободчиков, Г. Цукерман). Потреба у самовихованні формується у результаті самопізнання та усвідомлення розбіжностей реального Я та ідеального образу себе в майбутньому (М. Боришевський).

Заслужують на увагу погляди В. Моргуна, який запропонував моністичну концепцію багатовимірної розвитку особистості [10]. Вчений аналізує зміни особистості у трьох категоріях – «становлення», «розвиток», «формування». Під становленням він розуміє незавершеність процесу розвитку особистості в онтогенезі, тобто зародження нового, його удосконалення, прогрес. Процес «формування» особистості відбувається у зв'язку із змінами під впливом активних соціальних структур (організованих і неорганізованих). У формуванні особистості провідна роль належить навчанню і вихованню, проте воно нівелює ефект «спонтанності». Справді, поняття «розвиток» стосується таких систем, які мають високий ступінь самодостатності й автономні джерела своїх якісних змін. Формування характеризує об'єкти, якісні зміни в яких відбуваються під впливом зовнішніх керуючих сил. Зазначені терміни також перебувають у діалектичному взаємозв'язку. Згідно концепції В. Давидова, у процесах розвитку автономних і суверенних систем присутні елементи формування деяких її складових, а в процесі формування певного об'єкта на деяких стадіях спостерігаються моменти розвитку окремих його компонентів.

В. Слободчиков та Є. Ісаєв схилилися до думки, що саморозвиток – це фундаментальна здатність людини ставати і бути відмінним суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність в предмет практичного перетворення. Процес саморозвитку, вважав В. Слободчиков, це одна із складних форм роботи внутрішнього світу людини, не тільки над перетворенням самого внутрішнього світу, але й над переробкою досвіду, встановленням своїх позицій та переконань, постановкою цілей, пошуком шляхів самовизначення [14].

Вагомий внесок у дослідження проблеми саморозвитку внесла Г. Цукерман, яка стверджує, що саморозвиток є свідомою зміною і усвідомленим прагненням людини залишити незмінною свою «Я»-самість. Мету, напрями, засоби цих змін визначає сама людина [19].

Аналізуючи проблему саморозвитку, маємо на увазі, насамперед, особистісний розвиток людини, а особистісний і професійний саморозвиток необхідно розглядати у тісному взаємозв'язку, оскільки професійний розвиток є продовженням загального розвитку людини.

Як інтегративний творчий процес свідомого творчого становлення саморозвиток має специфічні етапи, або стадії: процеси самоактуалізації, самовдосконалення та самореалізації [15].

Таким чином, саморозвиток ми розуміємо як цілеспрямовану, багатоаспектну самозміну, інтегративний творчий процес і в той же час стан людини, заснований на взаємодії внутрішньо значущих, активно і творчо сприйнятих зовнішніх факторах, якісним показником якого виступає суб'єктність.

Педагогічний контекст аналізу професійного саморозвитку ґрунтується на визначенні сутності, умов, механізмів професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи з педагогічної точки зору.

Позначення понятійного поля дослідження неможливо без визначення сутності поняття «професійний саморозвиток». Оскільки мова буде йти про професійну діяльність педагога, зокрема вчителя початкової школи, то і ми будемо звертатися до сутнісних характеристик професійного саморозвитку педагога. Так, Н. Боритко розглядає саморозвиток педагога як критерій динаміки становлення його педагогічної позиції і, слідом за Н. Сергєєвим, розуміє професійний саморозвиток як специфічну самоорганізацію педагогом особистісного освітньо-розвивального простору, в якому він виступає як суб'єкт професійного становлення і розвитку, де відбувається засвоєння і прийняття ним змісту і технологій сучасної освіти, вироблення індивідуально-творчого професійного почерку, авторської педагогічної системи [2, с. 217].

Для визначення сутності поняття професійний саморозвиток необхідно звернення до ряду найважливіших категорій: «професіоналізм», «професійна майстерність», «професійна компетентність».

Професіоналізм розглядається теоретиками як ідеал в професії, нормативно зафіксована соціальна роль, що володіє певним статусом і престижністю, до неї пред'являються відповідні вимоги (до знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей і здібностей особистості).

У свою чергу, Е. Клімов, С. Дружилов пов'язують професіоналізм не просто з рівнем знань, умінь і результатів людини в певній галузі діяльності, а з системною організацією свідомості, психіки людини. Суттєвою особливістю категорії «професіоналізм» є розгляд її як характеристики людини як суб'єкта діяльності, суб'єкта праці [5, с. 387].

Безперечно, професіоналізм – інтеграційна характеристика людини-професіонала, що є фахівцем і виконує ту чи іншу професійну діяльність. Так, А. Фонарьов вважає професіоналом людину, яка як суб'єкт своєї праці опанувала діяльність, здатна виходити за її межі, усвідомлює своє життєве призначення, результати праці якого перевищують результат, закладений у назві місії, яка усвідомила свою відповідальність за наслідки реалізації діяльності і володіє свободою в створенні засобів її виконання [20, с. 83].

У прагненні позначити деякі рівні професіоналізму, вчені розрізняють «професійну компетентність», «професійна майстерність», нерідко використовуючи ці поняття як синоніми.

Професійна компетентність визначається як здатність ефективно виконувати свої функції і забезпечується, в першу чергу, навчанням і підготовкою конкретного фахівця, що включає цілісно-концептуального підходу до професії, визнання цінності праці, оптимальну технологічність у виконанні функцій, службову етичність, володіння прийомами саморегуляції, самоорганізації та саморозвитку.

Найбільш узагальнено висловила цю думку Н. Кузьміна, відзначаючи, що професійно-педагогічна компетентність характеризується «спеціальною здатністю перетворювати свій предмет в засіб формування особистості, здатністю структурувати наукові і практичні знання» [7, с. 101-102].

Становлення професіонала можливе лише в результаті єдності професіоналізму та особистісного розвитку. В зазначеному поєднанні, на думку І. Зимньої, особливе значення мають компетенції самовдосконалення, саморегулювання, саморозвитку, особистісної та предметної рефлексії [4]. Підвищення рівня професійної компетентності залежить не тільки від організації навчання майбутнього вчителя на етапі університетської освіти, а й від наявності мотивації до підвищення власної професійної компетентності шляхом саморозвитку та самоосвіти особистості вже в професійній діяльності. У зв'язку з цим А. Маркова в якості одного з видів професійної компетентності виділяє особистісну компетентність як цілісне відображення професійного саморозвитку. Його змістовними характеристиками є: професійна самосвідомість, прийняття себе як професіонала; постійне самовизначення; саморозвиток професійних здібностей, самопроєктування, побудова власної стратегії професійного зростання, побудова і реалізація свого професійного життя і ін. [8, с. 113]. Цю позицію підтримує і О. Гуч [3, с. 3].

Професійний саморозвиток як процес професійного зростання розглядають і інші дослідники. Є. Чудіна зіставляє поняття професійний саморозвиток як внутрішньо обумовлену прогресивну

самозміну людини, що виражається в зміні якості її професійної діяльності і діалектично пов'язане з динамікою зміни цієї якості, і професійно-особистісний саморозвиток, що відносно педагога розуміється як процес якісного, цілеспрямованого свідомого зміни його особистісної сфери, що забезпечує саморозвиток особистості учня і є невід'ємним умовою становлення суб'єктності обох учасників педагогічної взаємодії (педагога і вихованця) [16, с. 31]. Найбільш повні характеристики професійного саморозвитку учителя подано в роботах Л. Мітіної, яка розглядає його як процес підвищення рівня і удосконалення структури педагогічної спрямованості, компетентності, емоційної гнучкості через конструктивне вирішення суперечностей між актуальним і вираженим рівнями їх розвитку і усвідомленням учителем необхідності власного самовдосконалення. Л. Мітіна розуміє професійний саморозвиток як зростання, становлення, інтеграцію та реалізацію у педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис та здібностей, професійних знань і вмінь; активне якісне перетворення людиною свого внутрішнього світу; на думку дослідника професійний саморозвиток – це динамічний та неперервний процес самопроекування особистості. Засобами професійного саморозвитку визначено: самовиховання, самоосвіта, самовдосконалення в поєднанні з практичною професійною діяльністю [9].

Важливим для нашого дослідження є розуміння того, що процес професійного розвитку вчителя побудований на принципах самостійності, самоорганізації і саморозвитку.

Принцип самостійності, визначає мотиваційно-потребову сторону організації та ходу процесу професійного розвитку, що передбачає виявлення суб'єктної позиції, свободу в творчому досягненні прийнятих цілей своєї професійної діяльності, розвитку професійних компетенцій.

Принцип самоорганізації визначає операційно-діяльнісний бік професійного розвитку, пов'язаний з оволодінням способами самоконтролю за рівнем сформованості своїх професійних компетенцій.

Принцип саморозвитку насамперед передбачає чітко виражену потребу особистості в самозміні, що детермінує здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність в предмет практичного перетворення, що приводить до вищої форми життєдіяльності особистості - творчої самореалізації. Потреба в розвитку себе як особистості обумовлює в подальшому продуктивне професійне становлення. Це дозволяє зробити висновок про тісний взаємозв'язок особистісного і професійного розвитку. Особистісний розвиток є фактором, який ініціює професійний саморозвиток вчителя.

Здатність до саморозвитку розглядається нами як невід'ємна частина і найважливіша умова процесу професійного становлення. Потреба в саморозвитку - основоположна складова зрілої особистості, підготовленої до професійної діяльності на рівні сучасних вимог суспільства.

Заслужує на увагу позиція А. Ахмедової, яка визначає професійний саморозвиток майбутнього вчителя як багаторівневий процес формування і розвитку педагогічних здібностей, професійно значущих якостей особистості та професійного досвіду, що характеризують суб'єктивні і об'єктивні критерії професійного зростання. Автор виділяє зовнішні (створення спеціальної системи дидактичних засобів) і внутрішні (сформованість умінь самостійної навчальної роботи; потреб у самопізнанні, розвитку і самовдосконаленні) фактори формування професійного саморозвитку [1, с. 37].

Таким чином, професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи розглядається нами не як дане спочатку і незмінне, яке склалося остаточно, а як те, що знаходиться в постійному розвитку, початковий етап якого припадає на період навчання у педагогічному коледжі. Тому ми згодні з точкою зору Н. Сергєєва, який вважає, що провідною метою неперервної педагогічної освіти повинен виступати образ особистості педагога, який саморозвивається [13, с. 12]. Вчені підкреслюють роль освіти як важливого чинника, який закладає базис в професійному саморозвитку.

За основу розуміння структури професійного саморозвитку ми вибрали розроблений Л. Хомич компонентний склад, до якого входять:

- самовизначення як вироблення своєї життєвої позиції, свого світогляду, ставлення до себе і навколишнього світу, розуміння суспільних процесів, вміння поставити перед собою завдання і відповідно діяти;

- самореалізація – утвердження себе як особистості, яка не обмежує власні інтереси і інтереси оточуючих, а також розвиває творчі здібності ;

- самоорганізація як якість, властиве кожній людині і особливо важлива для вчителя, який повинен мати навички елементарної психічної саморегуляції;

- самореабілітація як наявність у людини можливостей захистити себе культурними способами в несприятливому оточенні, відстояти свою позицію, створити позитивний мікроклімат; вміння долати конфлікти без нервових перевантажень, здатність зняти напругу; управляти не тільки своєю психікою, своїми емоціями, а й своїм тілом; вміння відпочивати, адекватно оцінювати себе та інших [15, с. 129].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи – це складний, багатогранний процес, спрямований на становлення, інтеграцію та реалізацію у педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис та здібностей, професійних знань і вмінь майбутнього вчителя початкової школи. Підсумовуючи вищевикладене, можна відмітити, що дослідників об'єднує думка про те, що професійний саморозвиток – це свідомо діяльність, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог професії, а значить зорієнтована на підвищення якості освіти. Проте деякі вчені розглядають професійний саморозвиток як окрему складову системи самостійної роботи майбутніх учителів поряд з самовихованням, самоосвітою та самоактуалізацією (М. Чобітько), а інші акцентують увагу на те, що самовиховання, самоосвіта, самовдосконалення є засобами професійного саморозвитку (Л. Мітіна) Таким чином, ґрунтуючись на теоретичному аналізі наукових досліджень, ми визначаємо професійний саморозвиток майбутнього педагога початкової школи як свідому самопізнавальну та самопроектувальну діяльність, спрямовану на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог майбутньої професії та самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері діяльності, яка визначає майбутню професію.

Перспективними є подальші дослідження у вивченні готовності студентів педагогічного коледжу до професійного саморозвитку.

Джерела та література

1. Ахмедова А. М. Педагогические условия профессионального саморазвития личности будущего учителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ахмедова Айшат Магомедовна. – Махачкала, 2007. – 169 с.
2. Борытко Н. М. Педагогика / Н. М. Борытко, И. А. Соловцова. – М. : Академия, 2007. – 492 с.
3. Гуч О. Э. Освоение исследовательской функции как фактор активизации профессионального саморазвития педагога : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / О. Э. Гуч. – Якутск, 2006. – 19 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2003. – 384 с.
5. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. – М. : Изд-во «Ин-т практ. психологии» ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. – 400 с.
6. Князева Е. Н. Синергетика как средство интеграции естественнонаучного и гуманитарного образования / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // Высш. образование в России. – 1994. – № 4. – С. 31 – 36.
7. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. Кузьмина. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1980. – 172 с.
8. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Междунар. фонд «Знание», 1996. – 308 с.
9. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М. : Флинта, 1998. – 200 с.
10. Моргун В.Ф. Психология личности у педагогів А. С. Макаренка / В. Моргун – Полтава, 2002.- 84 с.
11. Новый тлумачний словник української мови [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконтіт, 2000 – Т. 4. – 2000. – 941с.
12. Орлова И. В. Тренинг профессионального самопознания: теория, диагностика и практика педагогической рефлексии / И. В. Орлова – СПб.: Речь, 2006. -128 с.
13. Сергеев Н. К. Становление субъектности как цель непрерывного образования педагога / Н. К. Сергеев // Педагогические проблемы становления субъектности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования : сб. науч. и метод. тр. / под ред. Н. К. Сергеева, Н. М. Борытко. – Вып. 1. – Волгоград : Изд-во ВГИПКРО, 2001. – С. 42 – 46.
14. Слободчиков В. И. Психология развития человека / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М. : Школа-Пресс, 2000. – 416 с.
15. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – К. : Магістр-S, 1998. – 200 с.
16. Чудина Е. Е. Дидактические условия становления профессионально-личностного саморазвития будущего учителя на начальном этапе педагогической подготовки в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Чудина Елена Ефимовна. – Волгоград, 2002. – 131с.
17. Философский энциклопедический словарь / Ф.Ильичев,Н. Федосеев и др. – М., 1983. – 591 с.
18. Чобітько М. Г. Самовдосконалення студентів-майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М. Г. Чобітько // Педагогіка і психологія. – 2004. – №1(42). – С. 57–69.
19. Цукерман Г. А. Психология саморазвития: задача для подростков и их педагогов / Г. А. Цукерман. – М. ; Рига : ПЦ «Эксперимент», 1995. – 239 с.
20. Фонарев А. Профессиональная деятельность как смысл жизни и акме профессионала / А. Р. Фонарев // Мир психологии. – 2001. – № 2. – С. 104 – 108.

Referens

1. Ahmedova A. M. Pedagogicheskie uslovija professional'nogo samorazvitija lichnosti budushhego uchitelja : dis. ... kand. pед. nauk : 13.00.08 / Ahmedova Ajshat Magomedovna. – Mahachkala, 2007. – 169 s.

2. Borytko N. M. Pedagogika / N. M. Borytko, I. A. Solovcova. – M. : Akademija, 2007. – 492 s.
3. Guch O. Je. Osvoenie issledovatel'skoj funkcii kak faktor aktivizacii professional'nogo samorazvitija pedagoga : avtoref. dis. na soisk. uchen. step. kand. ped. nauk : spec. 13.00.01 «Obshhaja pedagogika» / O. Je. Guch. – Jakutsk, 2006. – 19 s.
4. Zimnjaja I. A. Pedagogicheskaja psihologija / I. A. Zimnjaja. – M. : Logos, 2003. – 384 s.
5. Klimov E. A. Psihologija professionala / E. A. Klimov. – M. : Izd-vo «In-t prakt. psihologii» ; Voronezh : NPO «MODJeK», 1996. – 400 s.
6. Knjazeva E. N. Sinergetika kak sredstvo integracii estestvennonauchnogo i gumanitarnogo obrazovanija / E. N. Knjazeva, S. P. Kurdjumov // Vyssh. obrazovanie v Rossii. – 1994. – № 4. – S. 31 – 36.
7. Kuz'mina N. V. Metody sistemnogo pedagogicheskogo issledovanija / N. Kuz'mina. – L. : Izd-vo Leningr. un-ta, 1980. – 172 s.
8. Markova A. K. Psihologija professionalizma / A. K. Markova. – M. : Mezhdunar. fond «Znanie», 1996. – 308 s.
9. Mitina L. M. Psihologija professional'nogo razvitija uchitelja / L. M. Mitina. – M. : Flinta, 1998. – 200 s.
10. Morgun V.F. Psy`xologiya osoby`stosti u pedagogici A. S. Makarenka / V. Morgun – Poltava, 2002.- 84 s.
11. Novy`j tлумachny`j slovny`k ukrajins`koyi movy` [uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko]. – K. : Akonit, 2000 – Т. 4. – 2000. – 941s.
12. Orlova I. V. Trening professional'nogo samopoznaniya: torija, diagnostika i praktika pedagogicheskoy refleksii / I. V. Orlova – SPb.: Rech', 2006. -128 s.
13. Sergeev N. K. Stanovlenie sub#ektnosti kak cel' nepreryvnogo obrazovanija pedagoga / N. K. Sergeev // Pedagogicheskie problemy stanovlenija sub#ektnosti shkol'nika, studenta, pedagoga v sisteme nepreryvnogo obrazovanija : sb. nauch. i metod. tr. / pod red. N. K. Sergeeva, N. M. Borytko. – Vyp. 1. – Volgograd : Izd-vo VGIPKRO, 2001. – S. 42 – 46.
14. Slobodchikov V. I. Psihologija razvitija cheloveka / V. I. Slobodchikov, E. I. Isaev. – M. : Shkola-Press, 2000. – 416 s.
15. Xomy`ch L. O. Profesijno-pedagogichna pidgotovka vchy`telya pochatkovy`x klasiv / L. O. Xomy`ch. – K. : Magistr-S, 1998. – 200 s.
16. Chudina E. E. Didakticheskie uslovija stanovlenija professional'no-lichnostnogo samorazvitija budushhego uchitelja na nachal'nom jetape pedagogicheskoy podgotovki v vuze : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Chudina Elena Efimovna. – Volgograd, 2002. – 131 s.
17. Filosofskij eciklopedicheskij slovar / F.Il'ichev, N. Fedoseev i dr. – M., 1983. – 591s.
18. Chobit`ko M. G. Samovdoskonalennya studentiv-majbutnix uchy`teliv – u procesi osoby`stisno orijentovanoi profesijnoyi pidgotovky` / M. G. Chobit`ko // Pedagogika i psy`xologiya. – 2004. – #1(42). – S. 57–69.
19. Cukerman G. A. Psihologija samorazvitija: zadacha dlja podrostkov i ih pedagogov / G. A. Cukerman. – M. ; Riga : PC «Jeksperiment», 1995. – 239 s.
20. Fonarev A. Professional'naja dejatel'nost' kak smysl zhizni i akme professionala / A. R. Fonarev // Mir psihologii. – 2001. – № 2. – S. 104 – 108.

Смолюк Артем. Теоретический анализ проблемы профессионального саморазвития будущих учителей начальной школы. В статье представлен теоретический анализ проблемы профессионального саморазвития будущих учителей начальной школы с позиции различных научных подходов: философского, акмеологического, психолого-педагогического, синергетического. На основании проведенного анализа автором определяется профессиональное саморазвитие будущих учителей начальной школы как сложный, многогранный процесс, направленный на становление, интеграцию и реализацию в педагогической деятельности профессионально значимых личностных качеств и способностей, профессиональных знаний и умений будущего учителя начальной школы. Способность к саморазвитию рассматривается как неотъемлемая часть и важнейшее условие процесса профессионального становления. Статья показывает, что становление профессионала возможно лишь в результате единства профессионализма и личностного развития. Потребность в саморазвитии – основополагающая составляющая зрелой личности, подготовленной к профессиональной деятельности на уровне современных требований общества.

Перспективными статья определяет дальнейшие исследования в изучении готовности студентов педагогического колледжа к профессиональному саморазвитию.

Ключевые слова: профессиональное саморазвитие, саморазвитие, профессионализм, будущие учителя начальной школы.

Smoliuk Artem. The theoretical analysis of the problem of the professional self development of future primary school teachers. The theoretical analysis of the problem of the professional self development of future primary school teachers is presented in the article by means of different scientific approaches: philosophical, achmeological, psychology-pedagogical, synergetical. On the basic of the analysis the professional self development of future primary school teachers is determined as compound polyhedral process, which is aimed to incipience, integration and realization of professional meaningful personal features and abilities, professional knowledge and skills of the future primary school teacher in the pedagogical activity. The ability to self development is considered as the essential part and the most important of the process of professional development. The article is proving that the professional development is

possible only as the result of unity of the professionalism and personal development. The necessity of the self development is the main part of mature personality, which is prepared to professional activity on the level of current requirements of the society.

The article determines the perspective of the further researches in the investigation of preparedness of students of pedagogical collage to professional self development.

Key words: professional self development, self development, professionalism, future primary school teachers.

УДК 37.026 : 372.4

Світлана Смолюк

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Організація розвивального освітнього середовища початкової школи України (1990-ті рр.)

У статті здійснено аналіз провідних ідей щодо формування розвивального освітнього середовища в початковій школі України у 90-х роках ХХ сторіччя. Окреслений період автор розглядає як початок демократичних перетворень в Україні, що викликало сплеск педагогічної ініціативи, відродження народних традицій навчання, виховання та розвитку учнів. Наголошується на проблемах соціокультурного становлення зростаючої особистості, гуманізації та гуманітаризації початкової освіти.

Ключові слова: початкова школа, розвивальне освітнє середовище, гуманізація освіти, соціокультурне виховання, відродження національної школи, етнопедагогіка.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасних умовах проектування нових стандартів загальної початкової освіти особливо гостро стоїть проблема не стільки навчання особистості учня, скільки виховання, розвиток його здібностей і талантів, підготовка до самостійного здобуття знань упродовж життя. Дієвим засобом вирішення окресленої проблеми слугує належне розвивальне освітнє середовище в початковій школі.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Досліджувана проблема знайшла своє висвітлення у працях вітчизняних (І. Бех, О. Будник, Г. Васянович, В. Кремень, О. Сухомлинська, Г. Філіпчук, О. Ярошевська) та зарубіжних учених (В. Воронцова, С. Дерябо, Н. Крилової, В. Орлова, В. Слободчикова, І. Улановської та ін.). Власне дослідження розвивального потенціалу освітнього середовища ґрунтуються на теоретико-методологічних засадах розвивального навчання Д. Ельконіна, В. Давидова, А. Асмолова, В. Лазарева та ін.

Мета статті – обґрунтувати провідні ідеї становлення розвивального освітнього середовища в початковій школі України у 90-х роках ХХ сторіччя.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вивчення та аналіз архівних матеріалів про початкову освіту кінця ХХ століття засвідчує, що у 1970-1980-х роках становлення освітнього середовища відбувалося в умовах упровадження комплексного підходу до навчання і комуністичного виховання учнів початкових класів. Власне комплексність виражалась у єдності ідейно-політичного, трудового і морального виховання школярів як майбутніх ідейних будівників комуністичного суспільства. Водночас акцентувалося на інтернаціональному та патріотичному вихованні учнів в освітньому навчальному та позаурочному середовищі школи. Зокрема, в 70-80-х роках ХХ ст. продовжується ідеологізація та русифікація шкіл, закриття малокомплектних початкових шкіл, поглиблюється розрив між міською та сільською школами, знижується якість надання освітніх послуг, в т.ч. через зменшення фінансування освіти, погіршення матеріально-технічної бази навчальних закладів. Педагоги відчують чіткий партійний контроль за своєю діяльністю, обмежується їхня свобода в професійній творчості через несприйняття освітніми відомствами нового, що поширюється й на учнів. Формально-бюрократичний і консервативний підхід стосується передусім змістової частини освітнього середовища школи, а також виявляється в педагогічній науці та навчальних установах.

Згідно Наказу Держкомітету СРСР за № 280 від 23.04.1990 р. у життя втілювалися політичні концепції національної школи, подальший розвиток художньої самодіяльності та технічної творчості, образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, організація роботи музеїв [8, с. 119]. У зв'язку із стандартизацією освіти в Україні в 1990-х роках актуалізується проблема проектування освітнього середовища початкової школи на засадах гуманізації та гуманітаризації. Поступово впроваджується